

Het behoud van de Wetterhoun

ir. Ed.J.Gubbels,
geneticus/fokkerijspecialist,
februari 2012.

Het ontstaan van rashonden

Alvorens de discussie aan te gaan over 'goed en beter' bij het behoud van de Wetterhoun, moeten we even stil staan bij het ontstaan van hondenrassen. Honden waren van oorsprong gebruiksdieren. Mensen fokten en selecteerden hun honden voor werktaken. Welke taken dat waren, werd bepaald door de leefomstandigheden, de cultuur en de economische activiteiten van de mensen die de honden gebruikten. In dat ontstaansproces speelde natuurlijk ook een stukje 'toeval' mee.

Omdat de honden met dezelfde werktaken binnen een streek meestal onderling werden gepaard, gingen ze in de opeenvolgende generaties steeds meer op elkaar lijken. Er ontstonden 'rassen', eigenlijk waren het 'streekgebonden groepen honden met ongeveer dezelfde uiterlijke kenmerken'. Het werkgedrag bepaalde de fokkerij en selectie. De mens had baat bij de gebruikswaarde van zijn honden, het uiterlijk was slechts bijzaak. Er was bovendien geen enkele belemmering om honden 'van buiten het ras' in te kruisen, als zij hetzelfde werk even goed of beter konden verrichten.

Zo ging dat ook bij het ontstaan van de Wetterhoun. De Friezen fokten een gebruikshond waarin een gewenste combinatie van gebruikseigenschappen en karaktertrekken werd verankerd. Uit sommige van die gewenste eigenschappen volgden eisen aan het uiterlijk, zoals aan bespiering (kracht) of aan formaat. De overige uiterlijke kenmerken werden vooral door toeval in het ras verankerd. Let wel, het was geen 'ras' zoals wij dat vandaag definiëren op basis van een exterieurstandaard. Het was een verzameling 'min of meer op elkaar lijkende honden', geschikt voor een aantal werktaken.

Hondenrassen behouden

De wijze waarop onze rashonden in de laatste decennia werden gefokt, heeft bij vrijwel alle rassen schade veroorzaakt in de vorm van toegenomen percentages erfelijke defecten en een verminderde vitaliteit. Ook de Wetterhoun is daar niet helemaal aan ontkomen. De fok- en selectiemethode, die in de tweede helft van de 19de eeuw bijdroeg aan het verbeteren van gebruikseigenschappen, is, nu we in de 21ste eeuw leven, nogal achterhaald. Het is misschien goed dat laatste wat te nuanceren. Die methode kan nog steeds van nut zijn, maar zou onder de huidige omstandigheden met dezelfde ouderwetse terughoudendheid van toen moeten worden toegepast.

Alle technische details, over 'hoe het gekomen is' en 'wie waarom tekort schoot' bij het beheer van de rassen, kunnen we buiten beschouwing laten. Het gaat om de conclusie: de genenpools van de rassen zijn te klein. Zelfs als we erin slagen de gerichte lijnteelt en de overmatige inzet van fokdieren te beperken, dan nog steeds zullen er noodgedwongen oudercombinaties tussen te verwante dieren worden gemaakt. En dat leidt tot de bekende gevolgen: toenemende percentages dieren met erfelijke defecten en een voortgaande aantasting van de vitaliteit van het ras.

Daarmee komen we bij het uitgangspunt van de nu lopende discussie. Als we de Wetterhoun voor de toekomst willen behouden, dan zullen we moeten zorgen dat het ras over een genenpool beschikt, die voldoende erfelijke variatie bevat. Als we de welzijnskwaliteit van de honden die we fokken zo goed mogelijk veilig willen stellen, dan is een voldoende grote en gevarieerde genenpool een absolute voorwaarde. En dus zouden we de genenpool van de Wetterhoun op verantwoorde wijze moeten uitbreiden (versterken).

De Wetterhoun behouden

En daarna wordt het lastig. De discussie spitst zich toe op de vraag, wát we van de Wetterhoun zouden willen behouden. Het lijkt erop dat daar heel verschillende opvattingen over bestaan, overigens zonder dat dit door de betrokkenen expliciet onder woorden wordt gebracht. Voor alle partijen gaat het om 'het behoud van het ras'. Maar dat is een nogal vaag fokdoel, dat zou veel specifieker moeten worden benoemd.

Wie vanuit de rasstandaard redeneert, zal op zoek gaan naar de honden (rassen) die 'het beeld' van de Wetterhoun het dichtst benaderen. Dat moeten bij voorkeur honden met een 'curly coat' zijn want dat is, in die benadering, een van de meest typische kenmerken van de Wetterhoun. En dus wordt er gekeken naar wat kleur- en vachttype-vererving en komt er een lijstje van 'eventueel in te kruisen rassen'. Met deze aanpak lukt het inderdaad om de genenpool uit te breiden (te versterken) en het proces af te sluiten met een hond die er uit ziet als een Wetterhoun. Echter, de genenpool wordt daarmee niet alleen 'versterkt', de originele Wetterhoun-genenpool wordt daarmee ook blijvend vernield. De unieke gedragskarakteristieken (genencombinaties) van het ras gaan verloren en daarmee gaat de essentie van het ras voor goed verloren.

De Wetterhoun, zoals die in de laatste honderd jaar is ontstaan, is op de eerste plaats een uniek 'gedragsprofiel'. Hij wordt door zijn liefhebbers gewaardeerd omwille van de hele specifieke combinatie van gebruiks- en gedragseigenschappen, om zijn karakter dat bijzonder is. Wie 'valt' voor de Wetterhoun valt voor een stoere hond (met krullen) die zich in heel veel situaties onderscheidt van al die andere rassen. Dat is wat we eigenlijk zouden willen behouden. Het gaat, behalve om een uniek karakter dat waarde toevoegt aan de beleving van mensen, bovendien om een karakteristiek en onvervangbaar deel van het Friese culturele erfgoed. Dat zou niet verloren mogen gaan.

Nogmaals, het ontstaan en behouden

Het wereldwijde streven naar behoud van 'oude' huisdierrassen komt voort uit het besef dat die rassen over genenpools beschikken met daarin genen en genencombinaties die uniek en onvervangbaar zijn. Het gaat daarbij niet om de in het oog springende zaken zoals kleuren en vachttypen. Het gaat om de vele duizenden genenparen die elk afzonderlijk onopgemerkt blijven, die echter in hun onderlinge samenhang in de toekomst waardevol kunnen blijken. Dat is de kern van het behouden van een ras, dat ook zou leidend moeten zijn bij het herstel van de genenpool van de Wetterhoun.

Gedrag is erfelijk. Beter geformuleerd, de talenten voor de verschillende karakter-eigenschappen en gedragsuitingen zijn erfelijk bepaald. De vererving daarvan ligt echter wat moeilijker dan bij de simpele kenmerken waar de doorsnee-kynoloog meestal naar kijkt. Bij het gedrag zijn vele honderden, zo niet, duizenden genenparen betrokken. In een selectieproces van vele tientallen generaties slaagden de Friezen er in om de voor hen belangrijke gedragskenmerken in hun ras te verankeren. Als we acties aanzetten om de Wetterhoun te behouden, dan zouden het juist deze unieke genencombinaties willen behouden. Ze zijn ontstaan in een langdurig selectieproces waarin mensen er in slaagden om de antwoorden op hun noden en hun wensen vast te leggen in hun hondenras.

Willen we de Wetterhoun behouden in wat het ras 'is', niet alleen in hoe het er uit ziet, dan hebben we een fokprogramma nodig dat terdege rekening houdt dit aspect. Dan zullen de fokkers die de historie van hun ras respecteren, de handen ineens moeten slaan. Zij zullen samen de spelregels moeten bepalen waarmee wordt voorkomen dat de typische karakteristieken van het gedrag van hun ras verloren gaan. Dat is niet gemakkelijk, maar het kan.

Voor de bestuurders en de overkoepelende organisaties is hierin geen andere taak dan faciliteren, voorwaarden scheppen. Een genenpool kan alleen maar worden versterkt als het stamboek weer 'open' wordt. Er worden regels en procedures voor toelating tot het ras afgesproken, die moeten worden 'bewaakt'. En de ontwikkelingen, nadat het herstelprogramma in werking treedt, moeten op rasniveau worden geëvalueerd om daarna te worden teruggekoppeld aan de fokkers. Zij moeten weten hoe het ras ervoor staat en zich afvragen of er behoefte is aan bijstelling van hun regels.

Het belang van het exterieur

Natuurlijk hebben wij mensen bij elk ras een beeld voor ogen van 'hoe het er uit ziet'. De vraag is alleen hoe eng de definitie daarvan moet zijn. Gaan we voor honden die zo perfect mogelijk voldoen aan het beeld dat de rasstandaard voorschrijft? Of zijn we bereid te gaan voor honden die door 'gewone mensen' op straat herkend worden als 'horend tot het ras Wetterhoun'?

Er zit nogal wat genetische ruimte voor herkenbare Wetterhounen buiten het ideaalbeeld van de rasstandaard. Na elke volgende exterieurkeuring wordt weer een deel van deze honden uitgesloten van de fokkerij. Ze scoorden op de show 'alleen maar' voldoende of goed. Het systeem, de wedstrijd tussen mensen, liet de fokkers geloven dat je met een dergelijke hond nauwelijks nog over straat kunt. En dus gingen veel van die honden voor de genenpool verloren. Het waren wél de honden die kennelijk (blijkens hun beoordeling op de show) over een wat ander genenpakket beschikten dan de kleine elite-groep die zich tot de top mocht rekenen. En dat het Wetterhounen waren, daarover twijfelt niemand, ze mochten zelfs binnen op de show.

Willen we niet opnieuw in de val lopen van de ideale rasvertegenwoordiger, dan zullen we anders om moeten gaan met het exterieur. Honden zouden moeten worden aangekeurd om daarna een rapport te krijgen met hun sterke en zwakke punten. Het is dan aan de fokker om bij zijn hond de partners te vinden die voor de zwakke punten compenseren. En dat alles natuurlijk binnen dat andere en veel belangrijkere kader: passen de honden in voldoende mate bij wat de Friezen in het verleden qua gedragsbeeld van hun Wetterhounen verwachtten?

Fokken als vanouds

We zouden eigenlijk weer moeten gaan 'fokken als vanouds'. De vraag is alleen hoe we dat kunnen invullen in de huidige tijd waarin er erg veel is veranderd, zowel voor mensen als voor hun honden. De basisvoorwaarde voor herstel van de genenpool noemden we al, het stamboek moet 'open'. Maar daarna draait het om de spelregels. Als we het ras willen behouden, dan wordt dat een proces van kleine voorzichtige stapjes waarbij dieren van buiten de 'erkende' populatie na een aantal stappen (generaties) via een hulpstamboek (register) hun genen mogen toevoegen aan het ras.

Die aanloopfase, de opeenvolgende generaties in het hulpstamboek, die is bepalend. De mensen (fokkers), die weten wat een stoere hond met krullen tot een Wetterhoun maakt, zij zullen moeten nadenken over de toelatingscriteria voor het stamboek. Aan hen is het om de procedures en beoordelingen vast te stellen opdat de genenpool verruimd wordt zonder de typische kenmerken van de Wetterhoun verloren te laten gaan. Een probleem daarbij is, dat het bijna niet meer mogelijk is om al die honden 'in het werk' te beoordelen. Er zullen dus vervangende beoordelingen (inschattingen) moeten komen om te bepalen of een hond in voldoende mate voldoet aan het gedragsbeeld van de Wetterhoun.

Voor het gezondheidsdeel is dat relatief eenvoudig. Dat geldt zowel voor de huidige populatie als voor het proces van aanwas, nadat er gekozen wordt voor uitbreiding van de genenpool. Vanuit de (populatie)genetica zijn er heldere afwegingen en spelregels aan te geven. En op elk keuzemoment zal de fokker moeten kiezen, de belangen van het individu en het ras zijn daarbij de (vaak strijdige) criteria. Voor een deel van de fokkers kan dat betekenen dat ze even moeten 'schakelen' in hun denken over fokkerij en selectie. Er is geen ideale rasvertegenwoordiger, er zijn allemaal honden binnen een ras die elk hun eigen typische stukje van de genenpool van dat ras bij zich dragen.

Kortom, bij 'fokken als vanouds' gaat het om de hoofdlijn die aangeeft wat we samen willen bereiken, om de procedures en beoordelingen om te bewaken dat we ook met z'n allen in de gewenste richting blijven gaan en, het allerbelangrijkst, om al die fokkers die elk op hun eigen wijze invulling geven aan dat gezamenlijke doel.

Meer onderzoek?

De roep om 'méér onderzoek' is een van de meest-gehoorde kreten in de huidige kynologie. Iedereen wil zijn probleem naar de toekomst verplaatsen door eerst maar eens heel ordentelijk te laten onderzoeken hoe het zit, hoe het kwam en wat er misschien wel op de meest verstandige wijze aan gedaan zou kunnen worden. De onderzoeksinstituten stimuleren dat. Ze beloven geen antwoorden en oplossingen, wél een heldere beschrijving van het probleem. De kynologie wil dat graag, het geeft in ieder geval enig uitstel van de nare conclusie dat ze in haar fok- en selectiemethode is ontspoord. We winnen tijd, maar niet voor de honden.

Ja zeker, onderzoek kan van nut zijn, het kan antwoorden en oplossingen bieden op heel concrete vragen. Er kan bijvoorbeeld een DNA-test worden ontwikkeld voor dat ene nare erfelijke defect dat volop in de belangstelling staat omdat het een al te grote verspreiding kreeg. Maar ja, nadat dat ene defect is geëlimineerd, zitten de fokkers nog steeds met die te kleine genenpool, komen er andere erfelijke defecten die een te grote verspreiding krijgen, gaat de vitaliteit van het ras nòg verder achteruit.

Zolang de fokkers er niet in slagen om samen het beheer van hun genenpool op orde te brengen, gaan we van de regen in de drup, blijft het pleisters plakken op een houten been. Vandaar de suggestie: fokkers ga samen zelf weer fokken en selecteren, laat dat niet aan de 'beste stuurliu' over. Natuurlijk, deskundigen heb je in de zijlijn nodig. Zij kunnen binnen hun vakgebied aangeven wat de voor- en nadelen zijn van de ene of de andere beleidskeuze. Maar het zijn uiteindelijk de fokkers die samen het beleid moeten maken èn uitvoeren.